

З.Ф. ДІЛЬНА,

аспірантка

(Львівський національний університет

імені Івана Франка)

(Науковий керівник доцент В.П. Бойко)

СУМНІВИ ТА ПРОТИРІЧЧЯ, ЩО ВИНІКАЮТЬ ПРИ ВИКОНАННІ ВИРОКУ, ТА ПОРЯДОК ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ключові слова: стадія виконання вироку, сумніви та протиріччя у вироках, усунення недоліків у вироку, судовий контроль

Основний закон держави – Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність (ст. 3). Головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Не менш важливими пріоритетними завданнями держави також є забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, які є учасниками кримінального провадження. Ці завдання безпосередньо реалізуються і на стадії виконання судових рішень.

Хоча ця стадія кримінального провадження є завершальною, і порівняно з іншими, найменш дослідженою, питань, які потребують вирішення на цій стадії не менше, аніж в інших стадіях кримінального провадження. Варто зазначити, що предмету стадії виконання судових рішень властиво є така ознака, як багатоелементність. З цього питання І.Д. Перлов свого часу зазначав, що стадія виконання судових рішень суттєво відрізняється від інших стадій кримінального процесу за предметом дослідження, який здійснюється су-

дом, оскільки в цій стадії немає єдиного предмета дослідження, а він визначається в залежності від характеру питання, яке вирішується в кожній конкретній ситуації [8, 16].

Одним із таких елементів згаданої стадії є діяльність суду з вирішення питань про всякого роду сумніви та протиріччя у вироках, про яку йдеться в ст. 537 КПК України. Цим питанням частково приділялась увага у працях таких науковців, як Я.С. Аврах, В.Д. Адаменко, А.В. Беседіна, В.Н. Бібіло, Г.Я. Борисевич, Г.І. Бровіна, Я.І. Гілінський, В.Н. Глазков, Т.Н. Добровольська, Е.Ф. Куцова, Р.В. Литвинов, Я.О. Мотовіловкер, В.В. Ніколюк, І.Д. Перлов, В.І. Пінчук, А.Д. Прошляков, М.К. Свиридов, Б.М. Спиридонов, Ф.Р. Сундуrow, Л.В. Бакуліна, І.Х. Хамідуллін, В.І. Швецов, А.Л. Ципкін, Ю.К. Якимович та інших.

Як вже зазначалось, у ст. 537 КПК України законодавець закріпив положення про те, що суд під час виконання вироків вирішує питання про всякого роду сумніви та протиріччя. Однак, в законі не конкретизовано, про які саме сумніви та протиріччя йдеться. Тобто на законодавчому рівні їх не визначено, перелік їх не закріплений. Це, на мою думку, у практичній діяльності судів може призвести до суперечнос-

тей і помилок. Лише Пленум Верховного Суду у своїй постанові № 11 від 21 грудня 1990 р. «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків» визначив перелік питань, які виникають при виконанні вироків внаслідок їх недоліків. Зокрема, в цій постанові зазначено, що суди вправі вирішувати такі питання, які виникають при виконанні вироків внаслідок їх недоліків: 1) про застосування акта амністії, якщо його застосування є обов'язковим і суд при постановленні вироку не обговорював цього питання; 2) про звільнення з-під варти особи, засудженої до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, якщо підсудний був під вартою і суд не вирішив питання про зміну запобіжного заходу; 3) про скасування запобіжного заходу, якщо при виправданні підсудного чи засудженні його зі звільненням від покарання суд у вироку не вказав про його скасування; 4) про зарахування попереднього ув'язнення в строк відбуття покарання, якщо таке зарахування не проведено судом або допущено неточність при його обчисленні; 5) про скасування заходів по забезпеченню цивільного позову чи можливої конфіскації майна, якщо при винесенні виправдувального вироку чи відмові у позові або незастосуванні конфіскації вироком ці заходи не скасовані; 6) про виключення з акта опису майна, на яке за законом не допускається звернення стягнення, якщо у вироку не вирішено питання про це майно; 7) про долю речових доказів, якщо її не вирішено вироком суду; 8) про визначення розміру і розподілення судових витрат, якщо суд не вирішив цих питань; 9) про оплату праці захисника; 10) про долю неповнолітніх дітей засудженого, які залишилися без догляду, і передачу їх для піклування установам, родичам або іншим особам, якщо у вироку нема такого рішення; 11) про уточнення посади чи виду діяльності, якщо при призначенні покарання (основного або додаткового) у вигляді позбавлення права займати певні

посади чи займатися певною діяльністю допущено неточні, неконкретні формулювання; 13) про усунення неточностей, допущених у вироку при написанні прізвища, імені, по батькові чи інших біографічних даних засудженого, а також описок та арифметичних помилок, коли вони очевидні і виправлення їх не стосується суті вироку і не тягне погіршення становища засудженого. Однак наведений перелік питань не є вичерпним. Єдиним принциповим положенням є те, що всі питання про всякого роду сумніви та протиріччя, які суд вправі вирішувати під час виконання вироків, не можуть стосуватись суті вироку і погіршувати становище засуджених. На практиці існують проблеми саме з визначенням суті положення – «не стосуються суті вироку», оскільки тлумачення цього поняття в законі немає. Пленум Верховного Суду такого тлумачення також не дає. З цього приводу свою думку висловив О.В. Воронін, який зазначав, що не стосуються суті вироку такі питання, які не зачіпають висновки щодо винуватості особи, виду та міри покарання, а також інтереси сторін провадження [3, 99].

У науковій доктрині ці положення закону також знайшли своє відображення. Наприклад, Р.Х. Якупов зазначив, що всі випадки уточнення і корегування вироків допускаються лише у випадках, якщо вони не змінюють висновків суду про фактичні обставини справи, винуватість особи у вчиненні злочину і визначеного судом виду покарання [12, 456]. О.В. Волколуп, на підтвердження позиції законодавця, вважає, що можливість зміни вироку можлива не інакше як в результаті перегляду його в стадіях апеляційного та касаційного провадження [2, 205]. Аналогічною є думка В.Н. Бібіло та В.І. Швецова, які зазначили, що в стадії виконання вироку суд повинен розглядати лише ті питання, які не зачіпають суті вироку і корегування вироку неможливе [1, 21; 11, 14].

Якщо звернутись до кримінально-процесуального законодавства Російської Фе-

дерації, то бачимо, що аналогічно у п. 15 ч. 1 ст. 397 КПК РФ вказується, що суд вирішує питання про роз'яснення сумнівів та неясностей, які виникають при виконанні вироку. Однак законодавець не конкретизує їх. Окрім того, законодавець використовує термін «роз'яснення» сумнівів та неясностей, однак, поділяючи думку Д.А. Квіцинії, дійсно можна стверджувати, що цей термін є некоректний, адже мова йде про діяльність суду щодо виправлення помилок, усунення прогалин, а не роз'яснення їх. Суд не здійснює їх роз'яснення, а лише здійснює передбачену законом процесуальну діяльність щодо їх усунення [5, 65].

Що стосується правової природи діяльності суду з виправлення помилок у вироках, то деякі науковці в літературі висловлюють думку про те, що таку діяльність суду можна розглядати як функцію самоконтролю. Термін «самоконтроль» суду використовувався в праці Л.Д. Калінкіної «Повторне провадження в російському кримінальному процесі». Ознаками такої діяльності суду є те, що самоконтроль можливий тільки у випадках, передбачених законом, і використовується для виправлення помилок, котрі ще не відображені у вироку, або технічних помилок, які не стосуються суті вироку. При цьому помилки виправляються тим же судом, який їх допустив [4, 19].

Про можливість самоусунення судової помилки у вироку в ході діяльності суду, який постановив такий вирок, було згадано ще в Уставі кримінального провадження 1864 р. [10].

Щодо порядку вирішення питань про різного роду сумніви та протиріччя, то повноваженням з усунення таких недоліків у вироку кримінальний процесуальний закон прямо наділяє лише суд першої інстанції. А саме, у ч. 5 ст. 534 КПК України зазначено, що процесуальні питання, пов'язані із виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово. Проте на практиці досить часто виникає питання щодо мож-

ливості виправлення недоліків у вироках судами контрольних інстанцій. Мається на увазі здійснення апеляційного чи касаційного провадження. Як вже зазначалось раніше, як в радянській, так і в сучасній українській доктрині кримінального судочинства, діяльність суду пов'язана з усуненням сумнівів і протиріччя вироку, на монографічному рівні не досліджувалась. Що стосується дослідження питання діяльності судів апеляційної та касаційної інстанцій з усунення недоліків вироку в розумінні ст. 537 КПК України, то лише окремі автори свого часу приділяли цьому питанню увагу. Це, зокрема І.Д. Перлов, Я.О. Мотовіловкер, М.К. Свиридов.

Щодо виправлення помилок у вироку, які не стосуються його суті, але які суд повинен був вирішити під час його постановлення, вважаю, що такі помилки можуть бути усунені як судом, який постановив такий вирок, тобто судом першої інстанції, а також у деяких випадках такі повноваження слід було б надати і суду апеляційної інстанції. Отже, ситуація, коли вирок набув законної сили, почалось його фактичне виконання і в ході такого виконання виникли питання, які ускладнюють виконання вироку через допущені судом під час постановлення вироку неточності та протиріччя, що не зачіпають його суті, то вирішення таких питань відбувається відповідно до положень ст. 534 КПК України, а саме: йдеться про діяльність суду першої інстанції. Проте, як свідчить практика, не всі недоліки вироку, які не стосуються його суті, стають явними після набрання вироком законної сили та під час його фактичного виконання. Деякі з них виявляються ще до моменту набрання вироком законної сили, а саме: при розгляді справи у апеляційному суді. Тому виникає закономірне питання, чи має право суд апеляційної інстанції, виявивши у вироку під час апеляційного перегляду справи наявні у ньому сумніви і протиріччя, усунути їх самостійно, не повертаючи справу до суду першої інстанції? У нормах КПК України,

що стосуються повноважень апеляційних судів, а саме у ст. 404 зазначено, що суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги, тобто не в повному обсязі, а лише в тій частині, в якій судові рішення оскаржуються. Якщо проаналізувати положення, викладені у вже згаданій Постанові Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 1990 р. № 11 «Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків», то можна зробити висновок про те, що недоліки вироку, що не стосуються його суті, можуть бути усунені лише в ході провадження з виконання вироку, а тому суди апеляційної інстанції не мають права виправляти такі недоліки. У науковій літературі такий підхід можна зустріти і у працях Я.О. Мотовіловкера, який аналізує як неправильну діяльність судів касаційної інстанції, якщо вони самі виправляють несуттєві помилки вироку, не скеровуючи вирішення такого питання в суд, який провадить виконання вироку [6, 126]. Аналогічної думки свого часу притримувався І.Д. Перлов, який писав: «Як повинен вчинити суд касаційної інстанції, коли перед ним виникло питання про необхідність виправлення недоліків вироку, які не зачіпають його суті? Вважається, що касаційний суд сам не вправі усунути такі недоліки, а він повинен запропонувати суду, який виніс вирок, усунути їх додатково до вироку ухвалою» [7, 348].

Однак з цього приводу висловлювались і протилежні думки й погляди. Зокрема, М.К. Свиридов свого часу зазначив, що сумніви, неясності й недоліки у вироку може усунути апеляційна або касаційна інстанція, якщо перевіряючи законність та обґрунтованість вироку вони стануть явними [9, 174].

Аналізуючи наведене, вважаю, що суди апеляційної інстанції все ж таки можуть усувати сумніви і протиріччя у вироку, які не стосуються його суті, з наступних

підстав. Ще в Статутах кримінального судочинства 1864 р., які діяли в Україні до 1918 р., апеляцію розуміли як засіб оскарження вироків суду, які не набрали законної сили, в частині їх фактичних та юридичних обставин. Поняття «апеляція» у судовій практиці означає форму оскарження і перегляду судового рішення, яке не набрало законної сили, за фактичними та юридичними підставами, тобто це перегляд справи вдруге по суті, що може завершитись постановленням нового судового рішення. Рішення суду першої інстанції перевіряється апеляційним судом з точки зору його законності, обґрунтованості, вмотивованості, тобто відповідності нормам матеріального та процесуального закону, фактичним обставинам справи, доказам, дослідженим у судовому засіданні. Адже головним призначенням судів апеляційної інстанції є перевірка законності та обґрунтованості прийнятих судових рішень та усунення допущених у них помилок, не допускаючи набуття законної сили незаконними вироками чи іншими рішеннями суду. Перевірка законності й обґрунтованості вироку, яку здійснює суд апеляційної інстанції, повинна мати всесторонній характер і бути гарантією правильного здійснення правосуддя у кримінальному судочинстві, правильного вирішення справ і одним із засобів охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Отже, можна стверджувати, що для вирішення завдання щодо усунення сумнівів і протиріч у вироку, суд апеляційної інстанції наділений усіма повноваженнями та засобами. Нелогічно та неправильно буде, якщо суд апеляційної інстанції, виявивши у вироку помилку, що не зачіпає його суті (наприклад, помилка у прізвищі засудженого або інших його біографічних даних), свідомо цієї помилки не усуває, і тим самим допускає, щоб вирок з помилкою набув законної сили, і лише після цього доручає суду першої інстанції виправити таку помилку. Такий підхід вважаю неправильним. Адже виправлення помилок у вироках належить до компетен-

ції апеляційної інстанції та забезпечується наданими їй правовими засобами. Якщо апеляційний суд має всі можливості для виправлення суттєвих помилок вироку, то виправлення несуттєвих також не мало б виходити за межі компетенції суду.

Наділення апеляційних судів повноваженнями щодо усунення сумнівів і протиріч у вироку зумовлюється, насамперед, необхідністю процесуальної економії та недопустимості затягування провадження, а також необхідністю не допускати свідомо помилки, які допущені під час постановлення вироку судом першої інстанції. І очевидно, що перевірка судами апеляційної інстанції законності та обґрунтованості вироку не буде повною, якщо суди залишать поза своєю увагою всі помилки у вироку. Адже вирок суду, в якому допущено певні недоліки і який набрав законної сили, завжди порушуватиме права когось із учасників кримінального провадження, і в першу чергу того учасника, якого стосується це порушення. А тому, коли суди контрольних інстанцій не усунуть сумнівів і протиріч у вироку, то така діяльність прямо суперечитиме завданням цих судових інстанцій.

Звичайно, не у всіх випадках суди контрольних інстанцій повинні усувати

сумніви та протиріччя у вироку. Наприклад, недоцільно особі звертатися до суду апеляційної інстанції з вимогою про усунення сумнівів і протиріч у вироку, у випадку коли справа не знаходиться у провадженні цих судів. Це на практиці ускладнило б процесуальний порядок усунення таких сумнівів та протиріч.

Отже, хочу наголосити, що для того, щоб не допустити у практичній діяльності суду різного трактування можливості усунення сумнівів та протиріч у вироку судами апеляційної інстанції, законодавець повинен насамперед закріпити відповідну норму у КПК України. А саме, доповнити норми кримінального процесуального закону (ст.ст. 404 та 433 КПК), що стосуються меж перегляду справи судами контрольних інстанцій, положеннями і надати відповідні повноваження цим судам щодо можливості усувати своїми рішеннями сумніви та протиріччя у вироку у разі їх виявлення. Адже у ст. 8 КПК України закріплено положення про те, що кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями.

Список літератури:

1. *Бибилко В.Н.* Компетенция суда в стадии исполнения приговора: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В.Н. Бибилко. – Минск, 1979. – 23 с.
2. *Волколуп О.В.* Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования / О.В. Волколуп. – СПб: Юридический центр Пресс, 2003. – 267 с.
3. *Воронин О.В.* Исполнение приговора по УПК РФ: учебное пособие / О.В. Воронин. – Томск: Изд-во НТЛ, 2006. – 140 с.
4. *Калинкина Л.Д.* Повторное производство в российском уголовном процессе : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / Л.Д. Калинкина. – М., 2010. – 62 с.
5. *Квициния Д.А.* Сомнения и неясности приговора, устраняемые судом при его исполнении: понятие, виды, законодательная регламентация / Д.А. Квициния // Научный вестник Омской академии МВД России. – 2011. – № 3. – С. 63–66.
6. *Мотовиловкер Я.О.* Некоторые вопросы теории советского уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального законодательства / Я.О. Мотовиловкер. – Кемерово: Кн. изд-во, 1962. – 296 с.
7. *Перлов И.Д.* Кассационное производство в советском уголовном процессе / И.Д. Перлов. – М., 1968. – 395 с.

8. *Перлов И.Д.* Исполнение приговора / И.Д. Перлов. – М., 1963. – 227 с.
9. *Свиридов М.К.* Сущность и предмет стадии исполнения приговора / М.К. Свиридов. – Томск, 1978. – 222 с.
10. *Уставъ уголовного судопроизводства: системат. коммент.* / [под общ. ред. проф. М.Н. Гернета]. – М., 1916. – Вып. V. – 320 с.
11. *Швецов В.И.* Исполнение приговора в советском уголовном процессе: учеб. пособие / В.И. Швецов. – М., 1982. – 51 с.
12. *Якупов Р.Х.* Уголовный процесс: учебник для вузов / Р.Х. Якупов. – 4-е изд., испр. и доп. – М., 2004. – 607 с.

РЕЗЮМЕ

В статье исследована деятельность суда на стадии исполнения судебных решений, сомнения и противоречия, которые возникают при исполнении приговоров, и порядок их решения, вопросы относительно подсудности дел о решении сомнений и противоречий, которые возникают при исполнении приговоров.

SUMMARY

In the article investigational activity of court on the stage of implementation of court decisions, doubts and contradictions, which arise up at implementation of sentences and order of their decision, question, in relation to the cognizance of businesses about the decision of doubts and contradictions which arise up at implementation of sentences

*Рекомендовано кафедрою кримінального процесу
та криміналістики*

Подано 15.01.2013.